

Sexuální výchova osob s tělesným prevence, která se opomíjí

„Být člověkem znamená být sexuální,“ pronesl kdysi dávno Winder a poukázal tak na skutečnost, že všichni lidé jsou sexuálními bytostmi, neboť „základ sexuálního života je položen už v době, kdy se plod vyvíjí v těle matky“ (Venglářová, 2008, s. 55). Z výše uvedených skutečností tedy vyplývá, že sexualita v různé podobě a formě provází člověka celým jeho životem, neboť se jedná o bazální a zcela fyziologickou potřebu, již pociťuje každý z nás. Kromě toho je třeba si uvědomit, že otázka sexuality má úzkou souvislost také s kvalitou života a potažmo i základními lidskými právy. Klíčovou tezí sexuální výchovy by tudíž mělo být konstatování, že sexualita je sice u osob s tělesným postižením v mnoha ohledech modifikována, nicméně by neměla být potlačována, neboť je hodnotnou součástí jejich života, byť se vyznačuje variabilitou v možnostech, která ji naplnit (Venglářová, 2013, s. 18–19). Také z tohoto důvodu by měli mít všichni fundovaní pracovníci dostatečný vhled do této problematiky, případně by měli participovat na realizaci sexuální výchovy svých zdravotně znevýhodněných klientů.

Mgr. Magdalena Hanková

je absolventkou magisterského studijního oboru sociální pedagogika na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a v současné době je studentkou doktorského studijního programu Pedagogika na téže univerzitě. V centru jejího výzkumného zájmu stojí partnerské a sexuální vztahy osob s tělesným postižením a sociální a emocionální potřeby žáků s tělesným postižením v edukačním procesu. V případě zájmu je možné autorku kontaktovat na e-mailové adrese magdahankova@gmail.com

■ Text: Mgr. Magdalena Hanková

➤ Dvojí vnímání sexuality

Jako problematická se však při usku- tečňování těchto cílů může jevit skuteč- nost, že je sexualita ve vztahu k jedincům s tělesným postižením pojmána dvojím, diametrálním způsobem, a to bez ohle- du na to, žijí-li v domácím, přirozeném prostředí, anebo v zařízeních sociálních služeb. V prvním případě jsou jejich sexu- ální potřeby tabuizovány, přičemž svůj podíl na tom má nejen společenské klima, v němž žijeme, ale také absence laických a odborných diskuzí o sexualitě a sexu- ální výchově, jež by se vztahovaly výhradně k této cílové skupině. „Články o sexualitě málokdy berou na vědomí znevýhodněné je- dince,“ podotýká Olkin (2012, s. 226) a svůj argument opírá o analýzu 25 vybraných dokumentů, v nichž byla nalezena pouze jediná zmínka o sexualitě osob se specifickými potřebami. Obdobná situace je také v česky psané literatuře, kde se touto velmi osobní tematikou zabývá jen několik do- mácích autorů. Jmenujme například práce

J. Kracíka (1984, 1992), T. Drábka (2013) či P. Eisnera, M. Venglářové a kol. (2013). Uvedená skutečnost tedy v praktické rov- ně generuje potřebu odborně orientované osvěty – sexuální výchovy – a faktického vhledu do této problematiky nejen u laické veřejnosti, ale také u odborníků, kteří s je- dinci s tělesným postižením pracují a při- spívají svou činností k saturaci jejich ba- zálních emocionálních, sociálních, a tedy i sexuálních potřeb.

Druhá rovina reakcí na intimní život osob s tělesným postižením pak osciluje mezi dvěma krajními protipóly: buď tyto jedince považuje za zcela asexuální, anebo nepředpokládá, že by mohli nějaké problé- my v sexuální oblasti vůbec mít (Šrámková, 2010, s. 20). To ostatně potvrzuje také studie Taleporose a McCabeové (2004, s. 360), jež poukázala na skutečnost, že nejen tělesná slabost, ale také nedostatek soukromí či přílišná péče ze strany rodičů, odborníků anebo pečovatелů mohou ovliv- ňovat kvalitu a intenzitu jejich sexuálních prožitků. K podobným závěrům dospěla i řada dalších průzkumů, které naznačují, že sexuální a potažmo i romantický život jedinců s fyzickým handicapem je v mno- ha ohledech limitován. Potvrzují to napří- klad názory 45 respondentů s vrozeným postižením, kteří uvedli, že jsou svobodní a zhruba polovina z nich navíc nikdy ne- měla sexuální zkušenost s příslušníkem opačného pohlaví.

➤ Riziková skupina sexuálního zneužívání

Volfová a Velemínský (2008, s. 13–15) ovšem poukazují ještě na jednu, o poznání odvrácenější stranu sexuality osob s těles- ným postižením, která může mj. pramenit z absentující sexuální výchovy. Uvádí to- tiž, že právě tito lidé se řadí mezi rizikovou

skupinu ohroženou sexuálním zneužíváním. Podíl na tom dle autorů (2008, s. 14) může mít nejen závislost na péči či ome- zené rozpoznávací a obranné schopnosti, ale také nízké sebevědomí, neschopnost samostatného jednání či mýty a předsud- ky o sexuálním životě těchto jedinců. Tyto předpoklady následně potvrdil taktéž vý- zkum dr. Jiřího Mellana, jehož se účast- nilo 1200 zdravotně postižených jedinců, z toho 709 žen. Rozsáhlé šetření odhalilo 31 (4,4%) případů pohlavního zneužití u žen a 6 případů u mužů. Nejčastější for- mou sexuálního zneužití je dle získaných zjištění úmyslné odhalování pohlavních orgánů před jedincem, dotýkání, líbání a hlazení pohlavních orgánů, objímání a líbání se sexuálním podtextem, přimě- ní k dotýkání a hlazení pohlavních orgánů jiné osoby či tělesná penetrace (orální, va- ginální, anální). Valná část případů po- hlavního zneužívání však zůstává skry- ta, zejména proto, že v převážné většině se odehrává uvnitř rodiny a v mnoha pří- padech je součástí složitých citových va- zeb a pojitkem rodinných vztahů. Každá sedmá zneužívaná respondentka na- víc uvádí, že násilí dosud trvá, a skoro ve 2/3 jde o činy opakované (Flechtnerová, 2006, s. 4).

➤ Sexuální výchova je důležitá, ale opomíjená

Taleporos a McCabeová (2004, s. 360) se na základě výše uvedeného tedy domníva- jí, že lidé s tělesným postižením ve svém životě zápasí zejména se společenskými a sexuálními bariérami a s dysfunkcemi, které souvisí právě se somatickým posti- žením jako takovým. Kaufmanová, Sil- verberg a Odetteová (2013, s. 30) proto dodávají, že je na každém z nás, abychom zjistili, co pro nás sex doopravdy předsta-

postižením:

vuje, a následně odhalili, jak ho fyziologickým způsobem pročitit a jak na něj reagovat.

K tomuto stavu by měla dopomoci právě speciální sexuální výchova zaměřená na jedince s fyzickými deficity. A to i navzdory skutečnosti, že byli před touto výchovně-edukativní činností po dlouhá desetiletí ukrýváni a chráněni. Campos (2002, s. 192) se přitom domnívá, že mnozí rodiče a odborníci tak činili ze strachu, že by jedince somaticky znevýhodněné toto téma mohlo rozrušit a způsobilo by, že by se mohli začít vyjadřovat sexuálně. Důležitou roli však sehrávalo také hluboce zakořeněné tvrzení, že „jedinci s tělesným postižením nepotřebují sexuální výchovu“. Jak se však můžeme dočíst v publikaci P. Weisse (2010, s. 34), právě sexuální výchova směřuje k vytvoření předpokladů pro správné chování ve všech oblastech sexuálně motivovaného chování. Zahrnovat přitom může nejen skutečňování pohlavního spojení, ale také komplexní problematiku manželství a rodiny. Převáděno do praxe to znamená, že by edukanty měla naučit vše podstatné o lidské sexualitě, o sexuálních potřebách či vyjadřování lásky. Dále by je měla poučit o tom, jak se stát sexuálně zdravými a jak vést sexuálně uspokojivý život, či by měla být prevencí před hrubými sexuálními partnery (Sexuality and sexual issues, 2013).

O tom, že je sexuální výchova lidí s fyzickým handicapem zcela neprávem opomíjena, svědčí také zahraniční průzkum, který podkryl, že až polovinu osob s tělesným postižením se nedostalo sexuální výchovy. Druhá část respondentů sice uvedla, že se jí osvěty dostalo, nicméně byla oprostěna od specifických informací vztahujících se k sexualitě osob se zdravotním znevýhodněním (Campos, 2002, s. 192).

» Otázka sexuality v sociální práci

Už proto nebo právě kvůli řečenému má sexuální výchova osob s tělesným postižením nezpochybnitelný význam. Adekvátní informace o této problematice by měli mít nejen samotní tělesně postižení lidé, kteří se dle dosud realizovaných zahraničních studií cítí diskriminováni právě v oblasti sexuality (Cooper, Gouillebaud, 1999, s. 4), ale také odborníci, kteří se v průběhu výkonu své profese dostávají do přímého kontaktu s touto cílovou skupinou. Také

»»» 32

ANKETA MEZI OSOBAMI S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM:

Absolvovali jste sexuální výchovu? A pokud ano, dostalo se vám informací, které by souvisely se specifiky vašeho handicapu?

Tereza (23 let, Česká Lípa)

Sexuální výchovu jsme měli na základní škole od 6. třídy. Byl to můj oblíbený předmět. Není jen o věcech, co se týkají sexu. Naše paní učitelka byla školená přímo na tento předmět a učila nás i o vztazích nebo hygieně, sexuálních chorobách a podobně. Hodně jsem si odnesla hlavně ohledně té části vztahů spojených s tělesnou blízkostí. Nevnímal jsem žádný rozdíl mezi sebou a zdravými dětmi. Styděla jsem se, jako většina. Někdo zkušenosti (ať malé nebo velké) měl, někdo ne. Byli jsme na jedné lodi. Vzhledem k tomu, že jsme měli opravdu perfektní učitelku, která obsáhla spoustu témat, nepřidávala bych nic. Vše bylo vysvětleno a připravila nás do života.

Karolína (22 let, Zlín)

Za sebe mohu říci, že v oblasti sexuální výchovy jsem vlastně samouk. V rámci nižšího stupně ZŠ nám v páté třídě řekli, co je to menstruace (mírně řečeno s křížkem po funuse, půlka dívek v té době, mě nevyjímaje, již měsíčky měla). Na gymnáziu jsme měli asi jednou nějaké sezení (ale tam jsem nebyla) a pak nás někdy v třetíku postrašili virem HIV a v rámci hodin biologie jsme probírali pohlavní soustavu (nepřijemná věc, když je chlapec zkoušen před tabulí z menstruačního cyklu, ty kluky jsem litovala). Ale víc nic. Co se týče přístupu, myslím, že v prvé řadě by se měli v oblasti sexuální výchovy v kombinaci s handicapem vzdělávat rodiče handicapovaných, tak aby své vlastní děti nevnímali jako bytosti bez potřeby sexuálního života.

Jitka (22 let, Slavičín)

O sexuální výchově si myslím, že už v této době opadl veškerý stud a normálně se o ní studenti většinou baví, ať už ve škole nebo doma. Beru to jako normální součást našeho života, i když jsem na vozíku. A myslím si, že mi nikdy nedělalo větší problém se bavit o tomto tématu. Protože, dle mého názoru, to není nic, za co by se měl člověk stydět. Stále si ale myslím, že ve škole je toto téma probíráno nedostatečně a sexuální výchova by měla být zařazena do osnov jako samostatný předmět. Když jsem chodila na základní školu, tak sexuální výchova byla pouze součástí občanské nauky.

Michal (36, Brno)

Sexuální výchova mě stejně jako většinu husákových dětí mé generace zcela minula. Určitě se mnou o sexu nemluvili rodiče a už vůbec ne vychovatelé a učitelé na Kociánce, kde jsem od sedmi let vyrůstal. Možná si mysleli, že vzhledem k mému postižení nebudu tyhle informace potřebovat. O svém postižení jsem se toho dozvěděl ještě méně, což mě v budoucnosti dost negativně ovlivnilo. Veškeré, značně zkrácené informace o sexu jsem se dovídal od starších kamarádů na intru a některé mě dost vyděsily. Pamatuju taky, jak jsme s klukama dychtivě listovali na zcela legendární stranu 63 a 64 v přírodopisu pro šestou třídu, kde byly nahé postavy muže a ženy. Ruku v ruce s revolucí sametovou přišla revoluce sexuální, a tak se na Kociánce uspořádaly nějaké přednášky, ale byly spíš k smíchu a neustále strašily AIDSem. Hodně informací jsem zkoušel vytěžit z filmů a televize, později přišlo Bravo a jediná zajímavá dvojstrana Sex, láska a něžnosti. Všechny informace jsem si musel pracně dosazovat a domýšlet, což často vedlo k mylným závěrům. Myslel jsem si například, že ženský sex nesnášejí a musí se k němu dlouze přemlouvat. Začátek mého sexuálního života byl dost divoký, a tak jsem záhy zjistil se spolužačkou, že to naštěstí tak není.

Adam (Praha, 30)

Sexuální výchovu jsme měli na druhém stupni základní školy, ale dostalo se nám takových těch základních informací, které nijak nesouvisely s tělesným postižením. Ani později jsem na takto zaměřenou osvětu nenarazil. Většinu věcí jsem si tedy odvodil „selským rozumem“ anebo jsem listoval v odborných knihách. Myslím, že sexuální výchova zaměřená na tělesně postižené tady hodně chybí a odborníci by s tím měli něco udělat.

31 <<<<

oni totiž mohou být při své profesi velmi často konfrontováni s problémy, které mají úzkou souvislost s lidskou sexualitou (Drábek, 2013, s. 11–12), protože dokáží s klientem s fyzickým deficitem efektivně komunikovat a podporují zároveň jeho práva a povinnosti.

Pro zajímavost uveďme, že poznatky ze sexuální výchovy sociální pracovníci využívají zejména během případové práce s jednotlivcem, neboť řada identifikovaných obtíží klienta pramení právě z rodinného prostředí a vztahových a sexuálních problémů (Drábek, 2013, s. 12

cit. podle Truhlářové, 2008). Z toho důvodu „je nutné speciální sexuální výchovu zaměřit na všechny pomáhající pracovníky, kteří člověku se zdravotním postižením poskytují pomoc a participují na jeho podpoře“ (Drábek, 2013, s. 11).

Aby však aplikace takových poznatků do praxe byla efektivní, je třeba tuto pomoc přesně definovat a zejména určit její přesné hranice. A to takovým způsobem, aby byly srozumitelné všem pracovníkům, klientům i jejich nejbližším (Drábek, 2013, s. 11). Neméně důležitá je ovšem také jakási vnitřní zralost, reálné dovednosti a erudovanost pracovníka v této oblasti. V ne-

poslední řadě by měl mít informace o specifických okruzích problémů, s nimiž jsou osoby s fyzickým handicapem v intimní oblasti konfrontovány. V tomto ohledu by se jim, podle našeho názoru, jako užitečné mohly jevit studie McCabeové a Deeksově (2000), Taleporose a McCabeové (2002), Hwangové (2005), Martenové (2006) či Duneové (2012), kteří na sexualitu nahlíží prizmatem samotných osob s fyzickým deficitem. Opomíjena zde však není ani sociální dimenze zpracovávané tematiky, která by mohla být pro pracovníky v pomáhajících profesích v mnoha ohledech přínosná. ■

Použitá literatura

- Campos, D. (2002). *Sex, Youth, And Sex Education: A Reference handbook*. Santa Barbara, California: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
- Cooper, E. – Guillebaund, J. (1999). *Sexuality and Disability: A guide for everyday practice*. Oxon: Radcliffe Media Press Ltd.
- *Disability and sexual issues*. Disability and sexual issues: Better Health Channel [online]. 2013 [cit. 2014-09-01]. Dostupné z: http://www.betterhealth.vic.gov.au/bhcv2/bhcarticles.nsf/pages/Disability_and_sexual_issues.
- Drábek, T. (2013). *Partnerský a sexuální život osob se zdravotním postižením – publikace pro odborné sociální poradenství*. Praha: Svaz tělesně postižených v České republice, o. s.
- Flechtnerová, J. *Sexualita osob se zdravotním handicapem*. In *Bulletin společnosti C-M-T*, 2006. Opava: XORS office Opava. [online]. 2006. [cit. 2014-09-03]. Dostupné z: <http://www.c-m-t.cz/index.php?u1=0&sekce=4>.
- Kaufman, M. – Silverberg, C. – Odette, F. (2013). *The Ultimate Guide to Sex and Disability: For All of Us Who Live with Disabilities, Chronic Pain, and Illness*. Berkley, CA: Cleis Press.
- McCabe, M. P. – Taleporos, G. (2003). *Sexual Esteem, Sexual Satisfaction, and Sexual Behavior Among People With Physical Disability*. 3rd Edition. 11 pg.
- Olkin, R. (2012). *What Psychotherapists Should Know About Disability*. New York: A Division of Guilford Publications, Inc.
- Šrámková, T. (2010). *Sexualita handicapovaných*. In Weiss, P. a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing, a. s.
- Venglářová, M. (2008). *Průvodce partnerským vztahem*. Praha: Grada Publishing, s. r. o.
- Venglářová, M. (2013). *Lidská sexualita a její změny*. In Venglářová, M. – Eisner, P. a kol. *Sexualita osob s postižením a znevýhodněním*. Praha: Portál, s. r. o.
- Volfová, I. – Velemínský, M. sr. (2008). *Sexuální zneužívání dětí a adolescentů se specifickými potřebami*. In Volfová, I. – Kozáková, Z. a Velemínský, M. sr. *Prevence sexuálního zneužívání dětí u adolescentů se specifickými potřebami*. Praha: TRITON.
- Weiss, P. (2010). *Evoluční základy lidské sexuality*. In Weiss, P. a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing, a. s.

INZERCE

KLIENTKY AZYLOVÝCH DOMŮ OHROŽUJE NEDOSTATEK ZDRAVOTNÍ GRAMOTNOSTI

Vhodná životospráva, správné hygienické návyky, prevence i schopnost spolurozhodovat o léčbě. Toto jsou atributy, které by v dnešní době měl mít „zdravotně gramotný“ člověk. V tom, dle odborníků, Češi za Evropou pokulhávají. Vůbec nejhorší je přitom situace u lidí ze slabších sociálních vrstev, například žen v azylových domech. Farmaceutická společnost GlaxoSmithKline (GSK) a Sdružení azylových domů v České republice (S.A.D.) proto spustily nový projekt KROKUZ (Krok ku zdraví), jehož cílem je naučit klientky azylových domů, jak pečovat o své zdraví i zdraví svých dětí.

KROKUZ má podobu dvoudenních vzdělávacích pobytů pro 40 účastníků, během kterých probíhají semináře zaměřené na otázky zdravotní gramotnosti, hygieny nebo obrany proti domácímu násilí. Každoročně je naplánováno 8 pobytů, i za přítomnosti sociálních pracovníků. Matkám je umožněno, aby pobyt absolvovaly s dětmi. „Jsme velmi rádi, že je o semináře mezi klientkami azylových domů tak velký zájem. Pokaždé byla využita jejich kapacita do posledního místa. Klientky si chválí zejména informace o očkování nebo dýchacích chorobách, například astmatu. Zajímají je ale i praktické informace týkající se práv při hospitalizaci dítěte nebo poplatků

u lékaře. V České republice podobné projekty neexistují. Většina vzdělávacích iniciativ určených pro ohrožené skupiny obyvatelstva se zaměřuje na finanční gramotnost. V posledním, třetím, roce KROKUZ-u se zaměříme i na muže,“ vysvětluje důvody podpory projektu Pharm Dr. Monika Horníková, generální ředitelka společnosti GlaxoSmithKline.

Rčení „Co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš“ neplatí pro každého.

Obyvatelky azylových domů zpravidla pocházejí z rodin, ve kterých rodiče nechťeli nebo nedokázali zvládnout svou výchovnou

roli. Dívky, ženy a matky, které jsou v některém bodě svého života nuceny vyhledat pomoc azylového domu, tak často postrádají vědomosti, které se většinou lidí zdají být samozřejmé. Jde především o dostatečné hygienické návyky nebo zásady správné péče o zdraví. „Zdravotní gramotnost je v České republice obecně velmi nízká. U našich klientek je ale tento problém ještě výraznější. Většina z nich byla v oblasti výchovy během svého života zanedbávána. Řada z nich se setkala i se zneužíváním nebo násilím. Navíc jsou samy matkami a mají častokrát více dětí,“ vysvětluje Dominika Najvert, ředitelka S.A.D v ČR.

Více informací naleznete na www.krokuz.cz

